RESSENYA BIBLIOGRÀFICA

JOAN-F. CABESTANY I FORT*

BARRAL I ALTET, Xavier. *Catalunya destruïda*. Barcelona: Edicions 62, 2005. 254 p. il·l. [Epíleg d'Oriol Bohigas]

Xavier Barral ha redactat aquest llibre que potser, en alguns aspectes, és obert al debat i a la discussió en considerar la problemàtica que genera la conservació del patrimoni cultural artístic. Barral considera el patrimoni cultural com una unitat que s'inicia a les terres catalanes amb el romànic i que pot acabar amb el modernisme i amb les darreres manifestacions arquitectòniques de l'inici del segle XXI. Fa aquesta valoració del concepte monument, amb una àmplia cronologia mil·lenària. Per a molts dels estudiosos o simples afeccionats a l'art medieval, posa d'una manera poc respectuosa un monument de l'època romànica al mateix nivell de comparança que un monument del modernisme o que, simplement, un espai industrial o esportiu. Considera que tots són valors culturals i arquitectònics dignes de conservar com a elements d'un patrimoni. Ha dividit el llibre d'una manera temàtica de destrucció i pèrdua d'aquests valors patrimonials, sense considerar un ordre de valors històrics; per això, el seu concepte dels béns culturals es presenta amb la possibilitat d'una important controvèrsia. Pensem que no s'ha de valorar com una obra d'estudi històric, sinó que s'ha de fer fugint d'uns esquemes tradicionals i acceptar com a vàlids uns valors més universals i no circumscrits a un procés historiogràfic, considerant l'antigor com a signe de valor artístic.

El primer capítol, «Destruccions pel progrés de l'art. De l'edat mitjana al Romanticisme. De la destrucció a la reconstrucció», és potser el més interessant i ben valorat per molts dels lectors que consideren que l'home, creador

* Membre de l'Institut d'Estudis Catalans.

del patrimoni, ha de superar-se en cada moment i trobar noves possibilitats de creació, fins i tot en el món medieval. La majoria dels lectors d'aquest llibre trobaran completament lògic que, en els segles XIV i XV, la construcció de nous edificis eclesiàstics o laics comportés l'enderroc i destrucció dels edificis existents, fossin romànics o preromànics. Solament el sentit de valor artístic i cultural dels darrers temps ha fet que es busquessin arqueològicament les restes d'aquestes edificacions, en considerar-les l'anella inicial de l'art, concepte que no tenien els nostres avantpassats. Centra, en part, el seu concepte d'evolució i de millora a l'entorn de les catedrals gòtiques amb façanes neogòtiques i neoclàssiques de dues poblacions històriques, Barcelona i Girona, a les quals hem d'afegir la catedral neoclàssica de Vic, que va aterrar una catedral romànica de la qual resten l'altiu campanar i els nivells arqueològics de Santa Maria la Rodona.

En aquest primer capítol, hi ha un monument que ha generat debat: la construcció, no restauració, com a símbol del romanticisme i de la renaixença, del monestir de Santa Maria de Ripoll. No negarem que l'obra de l'arquitecte Elies Rogent fou una tasca d'estudi i, a la vegada, una manifestació del pensament de restauració durant més d'un segle a Catalunya. Xavier Barral, com molts altres estudiosos, pensa que no havia d'edificar-se la nova església de Santa Maria de Ripoll («Deixar les ruïnes en estat de ruïna») sense seguir el concepte que va aportar Viollet-le-Duc davant el pensament de John Ruskin de considerar les runes quelcom museogràfic i que s'havia de conservar com a runa; emperò aquesta possible solució museogràfica no fou reeixida i els monuments no foren restaurats i, amb una finalitat d'ús, han quedat abandonats i a la fi han desaparegut.

La darrera restauració de l'església preromànica de Sant Quirze de Pedret, en la qual vam coincidir amb Xavier Barral, ens va permetre tenir un llarg intercanvi d'opinions sobre el concepte de conservar i restaurar, vista la novetat de retornar una decoració inspirada amb la qual havia passat a engrandir les sales del Museu Nacional d'Art de Catalunya.

El capítol segon és lluny de la problemàtica de conservació i restauració de l'art medieval i es titula «El destí de les grans exposicions i el modernisme. Del 1888 al 1929». Les edificacions que es van generar per a aquestes grans manifestacions i la gran majoria de les edificacions modernistes van incidir poc en el conjunt de les estructures urbanes i monumentals d'origen medieval i, fins i tot, del període modern. Aquest capítol es complementa amb el cinquè, «Els anys de la gran neteja. Un segle de destruccions entre la política i el progrés», en què es fa referència a les modificacions sofertes especialment per la ciutat de Barcelona en dur-s'hi a terme una tasca d'urbanització potser poc controlada.

El capítol tercer, «El foc generador de l'art. De la Desamortització a la Setmana Tràgica i la Guerra Civil», parla d'un dels moments més notables i importants de la destrucció d'obres d'art, tant immobles com mobles, d'època medieval i moderna. Cita exemples com l'espai del convent de Santa Caterina, convertit en mercat, o el convent dels trinitaris, solar on es va edificar el barceloní teatre del Liceu. Convertir el terreny ocupat per un convent en un espai públic, plaça o mercat, és un fet que podem resseguir a moltes altres poblacions catalanes, fins i tot a la mateixa Barcelona: el convent de Sant Josep i el mercat de la Boqueria. En fi, els dos segles que comprèn aquest capítol és un dels moments de màxima destrucció del patrimoni històric català.

El quart capítol respon a una realitat històrica que no podem considerar de destrucció gratuïta. «Les ciutats s'han d'engrandir» s'hauria de relacionar amb el capítol primer i l'exigència del pas del temps. Si en el primer capítol es consideraven els canvis de gust i les novetats artístiques, en aquest s'ha pensat en l'evolució demogràfica, en l'augment dels espais urbans que ha tingut Catalunya en els darrers dos-cents anys i que ha obligat a emprendre obres de millora urbana, com és el cas de l'enderroc de les muralles o l'obertura de noves vies com la Via Laietana de Barcelona, que han comportat canvis importants a les estructures urbanes amb evident perjudici del patrimoni artístic i cultural medieval i modern.

A tall de conclusions, Xavier Barral ha redactat unes pàgines que ha titulat «Conclusió. Assumir els errors». Pensem que és molt discutible definir el concepte *error* en aquest context de defensa del patrimoni. Moltes vegades m'han preguntat com valorava la substitució d'una església romànica, que és un veritable document per a la nostra història medieval, per una església barroca, que a la vegada és també un document per a la història catalana. Considerar com i en quin moment hi ha o no *error* en el tractament del patrimoni és quelcom difícil d'explicar i de justificar: els criteris són molt difícils de definir. El que no podem justificar és destruir per destruir.

L'epíleg, «Destruir per construir», d'Oriol Bohigas, creiem que justifica un aspecte molt concret de la defensa del patrimoni i especialment el seus darrers mots:

> Naturalment, no em refereixo a la defensa dels grans monuments indiscutibles, la integritat dels quals ningú no discuteix [...], sinó a les absurdes interferències secundàries que són les que s'oposen constantment a allò que hem denominat «reconstrucció» de la ciutat.

Hom acaba la lectura i valoració d'aquest llibre potser no pensant com a arquitecte i urbanista, sinó com a historiador, i fent-se unes preguntes al

marge de la destrucció natural o intencionada del patrimoni, que ha estat moltes vegades el foc mogut per causes polítiques o socials, i pensant on comença i on acaba el valor del mot *indiscutible*.

Com podríem estudiar l'arquitectura romànica si hagués estat *reconstruïda* pel gòtic o pel barroc?

Pensem que aquest llibre és un punt de partida per a una reflexió històrica de la Catalunya construïda i a la vegada destruïda en els mil anys d'història iniciada al segle IX i que, amb els seus alts i baixos, ha arribat fins a l'actualitat. Hem de felicitar Xavier Barral per haver obert, d'una manera potser polèmica, quant a informació general, la problemàtica que hem viscut aquests dos darrers segles entorn de la conservació del patrimoni.

El llibre té una presentació excel·lent, que en fa fàcil la lectura i comprensió, fet que hem d'agrair a la tasca dels professionals que treballen a Edicions 62.